

DREPTUL. SISTEMUL DREPTULUI. ȘTIINȚA JURIDICĂ

Autori:

Vasile – Sorin Curpăn

Vasile Curpăn

Cosmin – Ștefan Burleanu

Emilia Mitrofan

Ce este Dreptul? Este acesta imuabil sau are caracter social? Iată doar două întrebări care îi preocupă pe juriști, dar și pe sociologi, politologi și filosofi de când există omenirea.

Vom puncta doar câteva chestiuni relative la „**Drept**”, în general, în cadrul acestui capitol.

Este de notorietate că noțiunea „**Drept**” este utilizată în mai multe sensuri. Astfel spus, această noțiune comportă multiple accepțiuni.

În primul rând acest termen indică **Dreptul pozitiv sau obiectiv** care este alcătuit din totalitatea normelor juridice aflate în vigoare la un moment dat într-un stat. Practic este vorba de totalitatea legislației statului.

În al doilea rând prin „Drept” se înțelege **dreptul subiectiv** care constă în aptitudinea recunoscută unui subiect de drept (persoană fizică sau persoană juridică) de a avea un anumit comportament și respectiv, aptitudinea subiectului de a pretinde unei alte persoane adoptarea unei anumite conduite, care poate consta în: **a da, a face sau a nu face ceva**, conduită ce poate fi impusă, la nevoie (adică în caz de nerespectare) și prin forța coercitivă a statului, prin intermediul organelor etatice.

În al treilea rând, noțiunea „Drept” desemnează Știința Dreptului, doctrina juridică. Fără îndoială Dreptul își are sorginea, își trage seva, din morală.

Revenind la cea de-a treia accepțiune a noțiunii de „Drept” remarcăm doar faptul că Știința Dreptului include mai multe ramuri precum și diverse științe juridice auxiliare dreptului. De asemenea, Știința Juridică cuprinde și științe juridice istorice, precum și știința dreptului comparat.

În al patrulea rând, noțiunea de „Drept” este utilizată în sensul de disciplină academică. Astfel, spre exemplu, Știința Dreptului Constituțional este cuprinsă în disciplina științifică academică Drept Constituțional și Instituției Politice; știința Dreptului Civil este analizată și cercetată de disciplina științifică academică Drept Civil etc.

Apariția și dezvoltarea Dreptului. Analiză succintă

Dreptul a apărut din necesitatea de a regulariza, de a reglementa comportamentul indivizilor care compun societatea. El reprezintă un factor de coeziune socială prin intermediul căruia se realizează opera de conducere a societății umane organizată statal.

Dreptul este acoperământul juridic a unei societăți civile. Alături de politică, Dreptul constituie un instrument cheie pentru conducerea și coordonarea întregii vieți sociale dintr-un stat. Acesta a apărut pe scena istoriei odată cu sfârșitul preistoriei. Apariția statelor antice a determinat în mod hotărâtor conturarea Dreptului.

Vechile civilizații antice – egipteană, chineză, indiană, sumeriană etc. - și-au adus, în mod categoric, o esențială contribuție la apariția și dezvoltarea Dreptului.

Marii filosofi ai Greciei antice s-au preocupat de drept, politică și morală.

Marele filosof Platon¹ considera că există două categorii de Drept: **Dreptul natural și Dreptul pozitiv**. În concepția sa, Dreptul natural reprezintă o constantă, fiind alcătuit din norme juridice perene și imuabile. Dreptul pozitiv trebuie să fie în acord cu principiile juridice imuabile, respectiv cu Dreptul natural.

Filosoful Aristotel² a realizat distincția dintre justiția generală și justiția particulară și a delimitat fenomenul juridic de morală și de politică.

Contribuția cea mai consistentă la dezvoltarea dreptului și a științei juridice de datorează Romei antice.

Dacă gânditorii eleni se preocupau îndeosebi de filosofie și de morală, jurisconsultii romani au dezvoltat o admirabilă și inegalabilă operă cu caracter eminent juridic. Papinian, Paulus și Ulpian, alături de ceilalți mari jurisconșulți au realizat o doctrină juridică bine organizată și extraordinar de coerentă.

Procedurile romane – ordo iudiciorum privatorum și extraordinem – indică o stare avansată de cristalizare a „dreptului judiciar”, atât de necesar din punct de vedere practic.

Fundamentarea teoriei generale a drepturilor reale, întemeierea principiilor generale referitoare la starea și capacitatea subiectelor de drept – status civitatis, status libertatis și status familiae, dar mai ales perfecționarea teoriei generale a obligațiilor fac din dreptul roman, un drept peren.

Teoria obligațiilor – cu distincția de mare finețe între contracte, cvasicontracte, delikte și cvasidelikte așa cum fost elaborată de romani, este în cea mai mare parte valabilă și în contemporaneitate fiind cheia de boltă a Dreptului Civil și, prin urmare, a întregului Drept Privat.

Juriștii romani, fiind pragmatici au elaborat știința juridică pe care se întemeiază întregul drept romano-germanic continental european. Nu se poate concepe dreptul statelor europene fără receptarea, în prealabil, a principiilor de forță din Dreptul roman.

Trebuie amintită și opera imperatorului Justinian (527-565 e. n.) care a adunat ideile juridice romane în patru cărți intitulate „Codul”, „Digestele”, „Instituțiile” și „Novellele”, care, împreună, poartă denumirea de „**Corpus Juris Civilis**”.

Această monumentală lucrare realizată în sec. al VI-lea e.n. a realizat prezervarea operei juridice romane de-a lungul timpului.

Pentru perioada antică, dacă elenii (grecii) au excelat în artă, filosofie și în știință, **romanii sunt neegalați în știința și arta dreptului și în modul de organizare a statului.**

Deși Imperiul Roman s-a prăbușit, partea de vest în 476 e.n., iar partea de est în anul 1453 e.n., cultura juridică și politică romană a exercitat o covârșitoare influență asupra tuturor statelor medievale europene, școlile de drept de la Roma, Atena, Berit, Constantinopol ș.a., fie publice, fie particulare, au dat statului roman generații întregi de juriști și au șlefuit principiile fundamentale ale Dreptului Roman.

¹ A trăit între 428 – 348 î.e.n.

² A trăit între 384 – 322 î.e.n.

Distincția realizată de Ulpian între **dreptul public** și **dreptul privat** – să luăm un singur exemplu – a străbătut milenii fiind și astăzi de actualitate. Desigur, au fost aduse multiple argumente pentru încadrarea unei ramuri de drept fie în Dreptul public, fie în Dreptul privat, de-a lungul timpului. O perioadă această dihotomie a dreptului – în public și în privat – a fost negată în unele state. Dar împărțirea a rămas, ideea a supraviețuit, la momentul actual căpătând noi valențe și interpretări.

În perioada Evului Mediu s-a realizat prezervarea gândirii juridice antice și în mod deosebit a celei romane.

În Evul Mediu știința dreptului, dreptul însuși au căpătat puternice conotații idealiste, religioase. Religia creștină a constituit piatra unghiulară a manifestărilor spiritual-științifice.

Figura cea mai impunătoare a acelor timpuri este filosoful Toma d'Aquino. Acesta distingea între **dreptul etern** – care provine de la divinitate, **dreptul uman** și **dreptul pozitiv**. Fără îndoială dreptul uman și dreptul pozitiv trebuie să fie în conformitate cu dreptul etern.

În perioada medievală viața spirituală și filosofia capătă un caracter dogmatic și scolastic.

Învățămintul scolastic dobândește un caracter formal. În această perioadă gânditorii au interpretat operele filosofilor greci antici, Platon și Aristotel, în conformitate cu dogmatica creștină și, în special, cu cea apostolică-catolică.

Gânditorii realiști își întemeiau argumentația de filosofia platoniciană iar **gânditorii nominaliști** se raportau la filosofia aristotelică. În istorie, contradicția dintre cele două categorii este cunoscută sub denumirea de „**cearta universalilor**”.

Realistii apreciau că universul este anterior lucrurilor, că forma lucrului este prioritară, în raport cu lucrul propriu-zis. Dimpotrivă, nominaliștii considerau că lucrurile există înaintea universului. Realitatea obiectivă se manifestă exclusiv în lucrurile individuale. Noțiunile generale nu ar reprezenta decât niște semne convenționale care să determine lucrurile particulare.

Filosoful Toma d'Aquino a adaptat metafizica lui Aristotel la dogma creștină.

În Evul Mediul, dreptul se manifestă cutumiar diferind profund de la cetate la cetate, de la oraș-stat la oraș-stat sau de la o provincie la altă provincie.

Fărâmițării teritoriale îi corespunde și fragmentare și particularizare excesivă a dreptului.

Teoria statutelor personale și reale reprezintă o consecință a acestor stări de lucruri.

Știința Juridică este estompată fiind puternic spiritualizată în sensul conformării cu religia creștină.

Totul era supus religiei; filosofia și științele particulare erau considerate simple „slujnice” ale teologiei.

Totuși, în această perioadă, în anumite zone geografice (Italia, sudul Franței, ș.a.), normele Dreptului roman s-au aplicat în mod exclusiv sau la concurență cu „dreptul barbar”.

Acest fapt a determinat contractul nemijlocit cu opera marilor jurisconșulți romani în întreaga perioadă medievală europeană. Ca urmare, s-a resimțit nevoia înlocuirii cutumelor juridice barbare cu un drept elaborat, net superior, respectiv cu Dreptul roman. Aceasta cu atât mai mult cu cât în partea răsăriteană a Europei, Dreptul roman adaptat la condițiile social-economice feudale se aplica nestingherit, fiind cunoscut sub denumirea de „**Drept romano-bizantin**”.

În epoca modernă, o incidență deosebită asupra dreptului și a filosofiei dreptului asupra dar și asupra științelor juridice în ansamblul lor au avut-o **curentele pozitiviste**.

Astfel, până la revoluția franceză, juriștii considerau că Dreptul pozitiv (obiectiv) se fundamentează pe Dreptul natural care are o origine divină sau, după caz, rațională. Noțiunea de drept natural comporta desigur multiple sensuri și conotații.

Odată cu adaptarea Codului Civil francez de la 1804 – Codul Napoleon – juriștii se mărgineau doar la explicarea testelor legale. Școala exegetică considera că legea în vigoare constituie o operă conformă cu Dreptul natural. În consecință era exclusă orice critică adusă legii.

Pozitivismul juridic se manifestă prin fenomene juridice delimitate în timp și în spațiu – acestea sunt normele juridice. Se respingea orice alt mijloc de cercetare a dreptului. Așa cum în științe este validă observarea fenomenelor în timp și în spațiu, la fel și în Drept se căuta excluderea tuturor speculațiilor metafizice.

Este perioada în care prinde contur și se manifestă exegeza franceză iar în țările de limbă germană (Prusia, Austria) este îmbrățișată școala istorică a Dreptului. Potrivit teoriilor, „Școlii istorice”, dreptul, în esența sa, este un produs spontan al spiritului popular. Codificarea dreptului încetinește evoluția acestuia și împiedică juriștii (să caute acele constante universale, imuabile încorporate, teoretic cel puțin, în Dreptul natural.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, „Școala sociologică” a dreptului caută să ofere explicații referitoare la menirea, rolul și locul acestuia. Considerând Dreptul un **fapt social** această școală aprecia că observând viața socială se poate studia Dreptul. Societățile umane organizate etatic fiind diferite, desigur ca și Dreptul aplicabil în cadrul acestora este diferențiat. Școala sociologică nu acordă credit teoriei Dreptului natural.

Începând cu anii 1890 – 1899 perioada exegetică intră într-un profund declin. Ca urmare, pe scena evoluției Dreptului și a științelor juridice își face apariția **teoria voluntaristă**.

Voluntarismul se regăsește încă din antichitate. El stă la baza moralei și a dreptului. Voluntarismul implică voința oamenilor, priviți ca indivizi, care se manifestă în conformitate cu legile divine.

Teoria voluntaristă a stat la baza doctrinei contractului social elaborată de gânditorul J.J. Rousseau (1712 – 1778)

Teoria contractului social este expresia voinței generale manifestată în mod direct prin lege.

Un alt reprezentant important al voluntarismului a fost marele doctrinar german Rudolf von Ihering (1818 – 1892). Pentru acesta dreptul este obiectul unei lupte crâncene și continue. Regimul de drept îl constituie politica forței.

Sub aspect diacronic, disocierea pozitivismului de voluntarism a fost realizată de marele jurist Leon Duguit. Dovada o reprezintă repudierea noțiunii de „**puterea publică**”, tendința de a contesta necesitatea impunerii voinței guvernanților în raport cu guvernării. În acest mod, Leon Duguit este un jurist antivoluntarist. Generalizând acest autor neagă, de principiu, acceptarea supremației unei voințe în raport cu altă voință. Dreptul obiectiv (pozitiv) trebuie să existe independent de starea volițională a guvernanților.

Teoriile formaliste își regăsesc esența în cadrul „**teoriei pure a dreptului**” elaborată de jurnalistul austriac Hans Kelsen. În acest context este necesar să remarcăm necesitatea acestei doctrine de a delimita **juridicul** de alte fenomene, cu caracter politic, social, moral etc.

Pentru Hans Kelsen ordinea juridică este ierarhizată. Actul de constrângere exercitat împotriva autorului faptei ilicite socialmente periculoasă este validat prin sentința judecătorilor. La rândul lor acești judecători sunt competenți să pronunțe dreptul în baza autorității cu care au fost investiți prin codurile de procedură și prin legile de organizare judiciară.

Aceste legi, la rândul lor, sunt validate de Legea fundamentală, Constituția statului.

În esență, doctrina elaborată de acest autor, deși este pozitivistă, ilustrează în cel mai înalt grad cu putință formalismul juridic.

Dacă formalismul acestei teorii a fost cât de cât explicat, este necesar să argumentăm caracterul pozitivist al „**teoriei pure a dreptului**”,

Fără îndoială, această teorie este pozitivistă, întrucât nu acceptă nici o critică la adresa Dreptului pozitiv (obiectiv) în vigoare.

Această teorie fiind **în fond** pozitivistă și la rigoare – **în formă** – formalistă, constituie chintesența tuturor doctrinelor formaliste.

*

*

*

În continuare ne vom preocupa de orientarea sociologică exprimată prin „**Scoala sociologică a Dreptului**”.

Este adevărat că anterior am punctat câteva repere privitoare la această școală, dar importanța ei covârșitoare ne obligă la o analiză mai detaliată. Este binecunoscut că dreptul este un fenomen social și că dispune de un vădit caracter istoric.

În secolul al XIX-lea, Școala istorică a Dreptului a indicat corelația dintre faptul social și fenomenul juridic. S-a pornit de la ideea creării spontane a normelor juridice prin intermediul cutumelor. Ca atare, orice tentativă de codificare întrerupe dezvoltarea vie, organică a normelor de drept și a dreptului în ansamblul său. Nefiind creat în mod deliberat, dreptul este o emanație a spiritului poporului. O codificare a sa conduce la scoaterea dreptului în afara vieții sociale, legislația rămânând o „literă moartă”

Emile Durkheim a impus o nouă concepție asupra Dreptului materializată și exteriorizată prin două celebre opere ale sale: „**Regulile metodei sociologice**” și „**Diviziunea socială a muncii**” (ambele din 1893). În esență, reținem următoarele idei: dreptul trebuie studiat prin metoda observației, fenomenul juridic este un rezultat al presiunii exercitate de societate; fenomenul juridic privit integrator, își găsește expresia cea mai fidelă în **conștiința colectivă**, sau poate mai corect, în **conștiința juridică colectivă**.

Acceptarea acestor teze conduce, în mod indubitabil, la considerarea **cutumei juridice** ca principal fenomen juridic (deși aceasta nu mai este principalul izvor de drept, sub aspect formal). Pe de altă parte, legea, norma juridică editată de organele competente ale statului nu este elaborată, ci doar „**citită**” în faptele sociale.

Conștiința juridică colectivă constituie, în aceste condiții, un mijloc de presiune socială ce poate fi exercitată asupra autorității deliberativ – legislative și asupra autorității judecătorești.

Societatea generează drept deoarece dreptul este un produs eminent social.

Nu cumva în acest mod se realizează practic **o ruptură** între **Stat** și **Drept**? Nu cumva prin intermediul doctrinelor profesate de Școala sociologică se urmărește integrarea dreptului în faptul social pur ca un efect al conștiinței juridice colective?

Desigur, statul este și rămâne, în opinia noastră, creatorul Dreptului pozitiv (obiectiv), făuritorul legislației.

Există desigur și o **conștiință juridică** – care cuprinde – de principiu – totalitatea ideilor, concepțiilor și teoriilor privitoare la Drept, precum și concepțiile privitoare la modul în care Dreptul ar trebui să evolueze în viitor.

În fond, statul reprezintă, la urma urmei, tot un fenomen social el nefiind altceva decât acoperământul juridic al unei societăți civile sau, altfel spus, un mod de organizare a societății în care se manifestă pregnant o relație de putere sau de autoritate între cei ce conduc (societatea politică) și cei ce sunt conduși (societatea civilă).

Totuși normele juridice sunt edictate în numele societății de organele specializate ale statului. Așa cum nu trebuie să existe o ruptură între societate și dreptul care îi este aplicabil, nu există nici o discontinuitate între stat și drept.

Contrar concepțiilor lui E. Durkheim juriștii doctrinari Duguit și Hanrion, consideră că nu trebuie îmbrățișată teza conștiinței colective cu referire directă la conștiința juridică colectivă. Cei doi teoreticieni au anumite reticențe în a da prioritate sociologiei în raport cu dreptul. Ei recunosc **ajutorul sociologiei**, privită ca știința despre societate, acordat pentru o corectă înțelegere a conștiinței colective și, de ce nu, a altor instituții juridice. Juristul, în opinia autorilor suscitați, nu trebuie să fie doar un simplu „spectator” al faptelor sociale.

Marele doctrinar Georges Gurvitch a acceptat teza potrivit căreia dreptul ar fi un produs spontan al vieții sociale, iar statul prin organele sale trebuie să constate doar existența acestui drept. Noțiunea dezvoltată de acest autor „**fapt normativ**” – ce indică faptele social-materiale surse ale normelor juridice este cel puțin curioasă.

Faptul – fie material, fie social – nu constituie o normă așa cum, de altfel, nici norma juridică (sau cea morală, politică) nu constituie un fapt, fie el social.

G. Gurvitch acordă statului monopolul constrângerii materiale, dar înlătură orice element de deliberare în procedura elaborării Dreptului obiectiv (pozitiv).

Nu este greu de constatat că Școala sociologică neagă elementul voluntar în crearea dreptului, în antiteză cu școlile pozitivistice de tip clasic care acordă elementului volițional un rol determinant în elaborarea normelor juridice.

Discuții comportă și atitudinea adoptată de școala sociologică în raport cu cutuma juridică.

De la început o precizare se impune: dacă în alte epoci cutuma constituia izvorul principal al dreptului, în contemporaneitate cutuma juridică, deși este un izvor de drept (din punct de vedere formal) totuși nu mai deține întâietatea.

Cutuma juridică trebuie să fie conformă sistemului de drept sancționat de stat și principiilor generale ale dreptului. Cutuma sau obiceiul juridic poate fi recunoscută de organele competente ale statului ca având valoare de lege. Prin sancționarea cutumei de către organul competent – în speță, legislativul – aceasta capătă forța normelor juridice. Dar această aptitudine o dobândesc cutumele în temeiul legii și în baza voinței legiuitorului.

În alte condiții, cutuma nefiind sancționată, deci recunoscută de către stat, prin organul său competent, nu capătă putere de lege. Ea rămâne un simplu obicei juridic.

Judecătorul nu are posibilitatea de a alege între o normă prevăzută de Dreptul pozitiv (obiectiv) și respectiv o cutumă. Atâta timp cât legea este în vigoare, ea se aplică în mod prioritar și exclusiv lăsând cutuma fără eficiență.

Așa apreciem noi că trebuie tratată chestiunea cutumei în contextul supravalorizării acesteia de către Școala sociologică a dreptului.

Tot această școală este interesată, pe bună dreptate, de fenomenul **aculturației juridice**.

Într-adevăr este posibil ca un stat să „împrumute” de la un alt stat o instituție juridică sau chiar un sistem juridic.

În istorie sunt cunoscute astfel de exemple: receptarea Dreptului roman în spațiul germanic, receptarea sistemelor juridice europene introduse alături de dreptul hindus, de dreptul musulman sau situația „împrumutării” dreptului european – în speță din Confederația Helvetică – în Republica Turcia.

Dar sistemele juridice europene, având la bază desigur Dreptul roman clasic s-au impus și America Centrală și de Sud, în unele state din Africa și din Asia.

Pentru că norma sau sistemul de drept receptat să se impună este nevoie – în opinia noastră – ca aceasta să mai fie elaborat, mai puțin formalist și mai adaptat la condițiile vieții economice și sociale decât sistemul de drept autohton. Altfel, deși receptat, sistemul de împrumut va fi o „grefă” respinsă și nu-și va asigura viabilitatea în statul care l-a împrumutat.

*

*

*

Este adevărat că dreptul este un fenomen social dar ne grăbim să adăugăm că în relația drept – societate mai intervine însă un factor cheie, absolut indispensabil – **Statul**. Altfel spus, dreptul edictat de către stat prezintă o particularitate, este oarecum specific. În ce sens?

A. Este creat ori sancționat de organele competente ale statului.

Normele juridice sunt create de autoritatea legislativă, ele au un caracter general și impersonal. Aceasta în sensul că se adresează, de principiu, tuturor subiecților de drept de pe teritoriul statului respectiv. În acest mod justificăm caracterul general al n.j.³

De asemenea, chiar atunci când se adresează unui organ unipersonal, n.j. are caracter impersonal. Spre exemplu, normele juridice care reglementează instituția Președintelui României. Acestea își mențin caracterul impersonal deoarece nu se adresează persoanei fizice care, la un moment dat, exercită această demnitate publică ci tuturor persoanelor fizice care au aptitudinea de a ocupa această înaltă „funcție” în stat.

Dar n.j. poate fi și **sancționată** de către organul competent al statului, respectiv de autoritatea legiuitoare. Aceasta, în sensul că regula preexistă dar, la un moment dat, organul competent o ridică la rangul de lege conferindu-i, evident, și forța necesară.

Astfel, o normă morală poate căpăta statutul de normă juridică.

B. Poate fi aplicat la nevoie prin intermediul coerciției statale cu ajutorul organelor etatice.

Dreptul pozitiv (obiectiv), adică totalitatea normelor juridice în vigoare, la un moment determinat, poate fi aplicat, în caz de nerespectare, cu ajutorul organelor de stat competente prin intermediul constrângerii realizată de puterea de stat.

Constrângerea etatică este superioară oricărei alte forme de constrângere deoarece derivă, în mod direct, din latura interioară a suveranității de stat, adică din **supremație**.

Puterea de stat fiind supremă în raport cu orice alte puteri organizate pe teritoriul statului determină și supremația constrângerii statale în raport cu orice altă formă de constrângere materializată pe teritoriul statului respectiv.

Reținem totodată că această constrângere etatică nu se poate realiza decât prin intermediul organelor de stat specializate în acest scop și prin proceduri prealabil stabilite și clar definite.

Mai multe explicații vom da în cap. II al lucrării, când vom analiza „**normă juridică**”.

³ Prin n.j. înțelegem în expunerea noastră noțiunea de „**normă juridică**”

Este suficient, credem noi, să tragem concluzia că, deși este un fenomen social, dreptul se obiectivează prin manifestare în cadrul societății exclusiv prin intermediul statului. Iar statul acționează prin organele sale specializate care, la rândul lor, sunt alcătuite din agenți ai statului.

Aplicarea dreptului în societate fără intervenția statului este o utopie. Acest lucru ar genera haos și în final ar conduce la distrugerea societății.

Oricât de hulit sau anacronic ar fi statul – unii chiar consideră veridice aceste afirmații – el trebuie să existe pentru a-și îndeplini funcțiile. Între aceste funcții, multiple și complexe se regăsesc și funcțiile de creare și de sancționare a normelor juridice și, respectiv, de aplicare, la nevoie, a normelor de drept prin intermediul coerciției statale, cu ajutorul organelor specializate ale statului.

*

*

*

Cu referire la **sistemul dreptului**, pe lângă chestiunile punctate anterior, remarcăm faptul că acestea constituie o parte componentă a sistemului social global.

Sistemul dreptului include, în opinia noastră, toate ramurile dreptului, toate instituțiile juridice, toate fenomenele juridice. Mai mult decât atât, sistemul dreptului cuprinde și științele juridice precum și conștiința juridică.

Deși se recunoaște că fenomenul juridic este mai larg decât cel normativ, totuși noi apreciem că toate fenomenele juridice pot fi incluse în acest sistem, precumpănitoare, fiind bineînțeles fenomenele normative ale dreptului.

Științele juridice includ, cum am mai amintit, științele juridice de ramură, științele juridice istorice, științele auxiliare dreptului și știința dreptului comparat. În cadrul științelor juridice este inclusă și știința cu cel mai mare grad de generalizare în drept, respectiv Teoria generală a dreptului (Introducere în studiul dreptului).

Toate științele juridice sunt științe sociale și au un caracter istoric.

În cadrul lor sunt analizate normele juridice corespunzătoare fiecărei ramuri de drept. Normele juridice sunt studiate din punct de vedere analitic, critic și istoric.

Totalitatea științelor juridice formează **Doctrina dreptului** sau **Teoria juridică**.

Este de prisos să mai reamintim că fiecare știință juridică este studiată de o disciplină științifică academică care poartă, de regulă, denumirea ramurii de drept respective.

Disciplinele științifice academice corespunzătoare fiecărei științe juridice, în parte, sunt studiate în cadrul Facultăților de Drept din țara noastră.